

Szénási Ferenc

Én, Démaratosz

Aki nem tudja, ki volt Démaratosz, percek alatt kiderítheti, vagy kényelmesen megvárhatja, hogy kiderüljön ebből az írásból. De hogy ki a címbe írt én, aki Démaratosznak mondja magát, az már fogósabb kérdés. Az egyszerűség kedvéért tekintsük őt farsangi álarcosnak.

Kétezer-ötszáz év előtti önmagam, a perzsa király udvarában élek. A helybéliek hamar kifürkészték, honnét származom, és nevemen, Démaratosznak szólítanak. Aki tud görögül, és a szó jelentését is érti, csalódottan elvonja a száját: ez volna, *akiért a nép fohászzkodott?* A többiek a szállongó hírekkel is beérik: az elűzött spártai uralkodót tisztelhetik bennem, a hazátlan menekültöt.

Igazságtalan volnék, ha azt állítanám, hogy számkivetett napjaimat egyhangú unalom üli meg. Xerxész gyakran magához hívat, zsarnokhíre ellenére sok mindenben a véleményemet kéri. Most épp a főeunuch Hermotimosz érkezését várom, aki urának haditervét tárja majd elé. Királyi vendéglátóm (foglárom?) Hellász ellen készül hadat indítani, s tanácsaimra számít, mert ugye nálam jobban senki sem ismerheti Peloponnészosz földjét és lakóit.

Igaza van; hosszú regnálásom alatt volt alkalmam megismerni sokféle táját és sokféle népét. Kiváltképp alattvalóimat. Úgy is, ahogyan sohasem szerettem volna. Esztelen, dühödtem mivoltukban. Addig szórták fejemre rágalmakat, míg meg nem buktattak, sőt, utána is folytatták a hajsztát, végül már a puszta létem is veszélyben forgott közöttük. Bőrömet mentettem, amikor külhonba szöktem. De még itt, a békés ciprusfák között is magam előtt látom vértolulós arcukat, s elgondolom, micsoda elégtételt éreznének, ha igazolva láthatnák haragjukat! Ha képmutatón rám süthetnék, hogy áruló vagyok, aki bebizonyította, hogy méltatlan az uralkodásra, sőt arra is, hogy egyszerű polgárként köztük éljen. Csalárd diadalünnepükhöz utólag sem szolgáltatathatok indokot. Olyan tanácsot kell Xerxészhez eljuttatnom, hogy a perzsáknak se legyenek hálátlan, hisz befogadtak és védelmet nyújtanak, de szülőföldemet se hagyjam veszni, noha kitagadott. Hellén észjáráshoz illő feladvány. No meg lelkiismereti próba is.

Ha ugyan nem elsősorban az. Mert kétes hírű, balvégzetű királyságért meg a nyomában felgyűlő haragért nem léptem volna vissza kétezer-ötszáz évet az időben, a csapdahelyzet izgatott: önfeladásra kényszerít-e, vagy van még belőle kivezető út. Tehát magam is föl kell tegyem magamnak a kérdést: nem sodródtam-e árulásba? Azzal, hogy ellenségeinknél találtam menedékre, nem paktáltam-e le velük? A perzsa király udvarában nem lettem-e szükségképpen perzsává magam is? Köröttem öntörvényűen zajlanak-e immár az események, vagy fordíthatok még a dolgok menetén? A pillanat szorít, helyzetem sürgős választ kíván.

Hellén isteneink kénye-kedvén múlik, hogy elkerülhetetlen sors vár-e ránk. Olyan, amely elől nincs kitérés. Amely – induljunk bármerre – egy felé visz. Oidipusz épp azzal teljesíti be apagyilkos-anyagyalázó végzetét, hogy menekül előle. Ha most másik ösvényen indulok tovább, és mégis a fölsejlt végzet diktálta úton haladok, az azt jelenti, hogy mindenhová nemezisem vezet. De állíthatnak elénk választat is az olümposziak, s ilyenkor szabadon dönthetünk. Kreón elhibázza: megszegi az ősi törvényt, temetetlenül hagyja testvérharcban elesett fiát. Vagyis arra a kérdésre, hogy ez idáig tehettem volna-e másképp, csak a jövő adja meg a választ: sikerül-e elkerülnöm a végzetes folytatást. Ha igen, akkor elmondhatom, hogy nem sorsomba zárt Oidipuszként, nem *vakon* haladtam egy kijelölt úton, hanem magam választhattam meg az irányt. Igaz, ez most, akár csak annak idején Kreóné, rossz felé mutat, de talán még kiigazítható.

Egy kis anakronizmussal persze megoldhatnám a problémát. Kétezer-ötszáz év múltán nyugodt szívvel állapíthatnám meg, hogy keresztény Istenünk árnyaltabban igazgatja a világot, mint a kérlelhetetlen antik sorsirányítók. Kétes választással ránk szabadította ugyan a végzetet (ismernie kellett saját teremtményét, tudhatta, hogy szakítani fogunk az édenkerti fáról), de a beteljesült bűnre aztán megváltást adott, s elhibázott választásainkra mindenkori bűnbocsánatot ígér. Azaz megnyugodva láthatnám, hogy mai démaratoszi lényem többször is új irányt vehet. Ám amíg a perza király udvarában élek, fogva tart az antik jelen, önkényesen nem válthatok időt.

Nézem a ciprusfák olajzöld ágait, és hosszan eltöprengek. Hogyan igazíthatnám ki a rossz irányt? Ha az olümposziak kegyéből van még előttem választút, hogyan találhatok rá? Van-e olyan elágazása, amelyre kötelességet vállalva lépek ugyan, mégsem leszek ezáltal hitszegő? Gondoljuk végig, mit követel, és mit enged meg a sors. Tartsunk rendet, a logika is hellén hagyomány.

Lássuk tehát.

Az aidósz, a becsület nevében jó tanáccsal tartozom annak, aki befogadott és óvja életemet. Nem hallgathatom el az igazat: meg kell üzennem Xerxésznek, hogy mire számíton. Meg kell üzennem, hogy sokan vannak a lakóniaiak, és sok a városuk is. De van ott egy Spárta nevű város, amelyben közel nyolcezer férfi lakik. Az ő törvényük azt parancsolja, hogy sohasem szabad a csatából elfutni, akármilyen hatalmas is az ellenség, győzni vagy halni kell. S bár a többi lakóniai kevésbé elszánt náluk, azért azok is bátor emberek. Jó tanácsomat Xerxész egyszor már udvaroncai előtt is védelmébe vette, igaz szavú vendégbarátjának nevezett.

„De szülőföldemet se hagyjam veszni”, bukott ki belőlem imént a képtelen hűségvallomás. Egy sokszorosán megcsalt ember hűségvétele. Egy fattyúnak nyilvánított királyi sarjé. Egy trónjától megfosztott királyé. Egy béketűrő vesztesé. Egy elüldözött spártai polgáré... Hány és hány emberen állhatnék most bosszút! Mindenekelőtt Kleomenészen, a törvényeink szerinti társuralkodón, aki addig mesterkedett, míg végül eltávolíthatott maga mellől. Kleomenész elvetemült cinkosán, Kobónon, aki megvesztegette Periallát, Püthia jósnő papnőjét. Magán Periallán, aki káromra értelmezte a múltba látó jósnő homályos választát, és kétes származéknak mondott. A spártai polgárokon, akik még közemberként is csúfot üztek velem, és elmartak Hellászból. De még szerencsétlen szüleimet sem kímélhetném; apámat, aki sohasem hallott koraszülöttekről, ezért világra jöttömmel szétkürtölte, hogy nem lehetek az ő fia; s esendő anyámat, aki alighanem mentségül állt elő a koraszülött-históriával, mert amikor később, szorult helyzetemben nekiszegeztem a kérdést, ködös mesét adott elő fogantatásomról.

No és mennyi álnok mendemonda terjedt el rólam odahaza! Hogy háborúzó seregünket csalárdul odahagytam, hogy Athén ellen miattam vesztettünk, hogy hátba támadtam Kleomenészt,

hogy nemcsak fattyú, hanem idegen test is vagyok Spárta városában... Valamennyi hír személyes vizsályban született, és valamennyi a vizsály nyerteseitől származik. Árukladóan részrehajlók. A vád pedig gyors szárnyakon száll, és a papiruszon is könnyen megtapad...

Járják ugyan a világot históriagyűjtő és tanúságtévő hírmondók, de ők is csak azt jegyezhetik föl, amit hallanak, s jó, ha saját maguk nem torzítják tovább. Hogy aztán mennyi igazság van a hallott históriákban? Két egybehangzó állítás már az óvatosabb följegyzők között is bizton hitelre talál. A valóságról a kései olvasó sosem kaphat megbízható tudást. A célzatos vagy szándékosan megtevésztő híresztelések káoszában az idő közömbös: igaz és hamis között nem tud válogatni.

Ám ha Xerxésznek jó tanács jár, szülőföldemet is megilleti legalább egy féltő figyelmeztetés. Még ha galádul bánt is velem. Titokban értesítenem kell lakóit a közelgő veszélyről. Hogy felkészülhessenek rá, hogy védekezhessenek. Azt se bánom, hogyha lesznek, akik jeladásomat inkább gúnynak, kárörömnnek tekintik majd. Magasra kúszik a nap, Hermotimosz már nem késhet soká. Az ő eszén nehéz lesz túljárnom. Agyafúrt fickó, a mindent túlélők és a minden szálát kézben tartók fajtájából való. Xerxész bizalmasa és persze besúgója is. Nehezen viselem, hogy szemmel tartó látogatásai miatt barátomnak mondják. De nemcsak őt kell kijátszanom. Olyan hírvivőt kell találnom, aki maga sem tudja, hogy hírt visz, azt pedig végképp nem, hogy milyet. Aki sem pénzért, sem halálos fenyegetésre nem árulhat el. Jól mondtam, hogy hellén módra kell forgatnom elmémet.

Talán a milétozsi Hisztiaiosz lehetne példám. Aki a leghűségesebb szolgálója fejét kopaszra nyíratta, fejbőrére üzenetet írt, majd pedig megvárta, míg a haj újránő, úgy indította útnak emberét. Csakhogy a furfang gyenge pontját, a cinkostárs bevonását nekem nem szabad átvennem. Tovább kell finomítanom az ötletet. Kopasz fejbőr helyett nekem csupasz írótabla kell! Leolvasztom majd a fáról a viaszt, a lecsupaszított alapra ráírom üzenetemet, s az írást újból bevonom viasszal. Mágusokat megszegyenítő trükk lesz, a mutatom és mégsem látod kihívó szemfényvesztése, néplélekre alapozó csalafintaság. Mert a hellén észjárás visszafelé is befutja majd a szükséges utat: én viasszal fedem el írásomat, s földijeim között is bizonyosan akad majd valaki, aki az írást a viaszlepel alatt keresi.

És talán ez az én mai démaratoszi eszközöm is. Újkori viasztáblával, rejtjelezve üzenek. Számítógépbe írt betűimet a múlt leplelével borítom. Lennie kell majd néhány rokon elmének, aki lehántja a bevonatot, s megfejt, amit csak egy régi történettel tudtam elmondani.

Illusztráció Erdélyi Zsuzsanna Hegyet hágrék, lőfőt lépék című kötetéhez, 1976.

